

**Doświadczenia
transformacji systemowej
w państwach
Europy Środkowej i Wschodniej**

NR 3384

**Doświadczenia
transformacji systemowej
w państwach
Europy Środkowej i Wschodniej**

pod redakcją

Marka Barańskiego, Natalii Rudakiewicz, Macieja Guzy

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Jacek Wojnicki

Spis treści

Wstęp (<i>Maciej Guzy</i>)	9
--	---

I. Filozoficzne i teoretyczne aspekty transformacji

Artur Caban Od <i>homo sovieticus</i> do <i>homo oeconomicus</i> – analiza genezy transformacji w uję- ciu ks. Józefa Tischnera	15
Marek Tyrała Wojny kulturowe jako główny wyznacznik rywalizacji politycznej w Polsce w la- tach 1991–2011	23
Maciej Guzy Profil ideologiczny skrajnej prawicy na podstawie wybranych aspektów programu Ruchu na Rzecz Lepszych Węgier	42
Renata Kunert-Milcarz Perspektywy młodych demokracji. Wybrane badania porównawcze nad demo- kratyzacją	55
Tomasz Czakon Etos lewicowych beneficjentów transformacji	69

II. Społeczne aspekty transformacji

Piotr Czakon Wpływ transformacji na przemiany struktury społecznej w Polsce	91
Marek Margoński Wpływ transformacji ustrojowej na obronę cywilną w Polsce	105

Piotr Lechowicz	
Tranzycja demokratyczna w Europie Środkowej i Wschodniej. Proces przekształceń społeczno-politycznych w świetle założeń teorii rewolucji – szkoły socjologii historycznej	127
Marek Barański	
Aktywność wyborcza i upewnocnienie kobiet jako wskaźniki demokracji lokalnej	143
Zbigniew H. Noskowski	
Lewicowi reformatorzy czasu przełomu	162
Sylwia Łodarska	
Rola kapitału ludzkiego w rozwoju innowacji i klastrów	182

III. Polityczno-ustrojowe aspekty transformacji

Justyna Olędzka	
Transformacja modelu przywództwa państwowego w Federacji Rosyjskiej	199
Marianna Zięba	
Polityka rozwoju regionalnego Samorządu Województwa Śląskiego	208
Natalia Rudakiewicz	
Reforma samorządowa na Ukrainie w kontekście eurointegracji: doświadczenie Polski w relacjach władzy centralnej z samorządem terytorialnym	221
Oleksii Kolesnykov	
The Results of Early Parliamentary Elections of 2014 and the Prospects of Further Democratization of Ukrainian Political System	231
Sebastian Kubas	
Kształtowanie się polityki zagranicznej Węgier w regionie Europy Środkowej: od 1989 do 2014 r. Wybrane aspekty	252
Izabela Rudnik	
Proces transformacji w Rumunii	270
Bibliografia	279

Contents

Introduction	9
------------------------	---

I. Philosophical and theoretical aspects of transformation

Artur Caban From <i>Homo Sovieticus</i> to <i>Homo Oeconomicus</i> – An Analysis of the Origins of the Transformation as Examined by the Rev. Józef Tischner	15
Marek Tyrała <i>Cultural Wars</i> as the Main Determinant of Political Competition in Poland in the Years 1991–2011	23
Maciej Guzy Ideological Profile of the Far-Right Based on Selected Aspects of Jobbik – The Movement for a Better Hungary Programme	42
Renata Kunert-Milcarz Perspectives of Young Democracies. Selected Comparative Studies of Democratization	55
Tomasz Czakon The Ethos of Left-Wing Beneficiaries of the Transformation	69

II. Social aspects of transformation

Piotr Czakon The Influence of Transformation on Changes in Social Structure of Poland	91
Marek Margoński The Impact of Political Transformation on Civil Defence in Poland	105

Piotr Lechowicz	
Democratic Transition in Central and Eastern Europe. The Process of Sociopolitical Transformations in the Light of the Theory of Revolution – School of Historical Sociology	127
Marek Barański	
Electoral Activity and Women’s Empowerment as Indicators of Local Democracy	143
Zbigniew Noskowski	
Left-wing Reformers at the Time of Breakthrough	162
Sylvia Łodarska	
The Role of Human Capital in the Development of Innovation and Clusters . . .	182

III. Political aspects of transformation

Justyna Olędzka	
Transformation of the Model of Political Leadership in the Russian Federation . .	199
Marianna Zięba	
The Voivodeship of Silesia Self-Government Policy of Regional Development . .	208
Natalia Rudakiewicz	
Local Government Reform in Ukraine in the Context of the European Integration: Polish experience in Relations between Central and Local Authorities . . .	221
Oleksii Kolesnykov	
The Results of Early Parliamentary Elections of 2014 and the View of Further Democratization of Political System in Ukraine	231
Sebastian Kubas	
The Evolution of Hungarian Foreign Policy in Central Europe: from 1989 to 2014. Selected Aspects	252
Izabela Rudnik	
Transformation Process in Romania	270
Bibliography	279

Wstęp

Kraje Europy Środkowej i Wschodniej przebyły długą drogę reform mających na celu przede wszystkim demokratyzację struktur władzy państwowej, urynkowanie oraz prywatyzację gospodarki z wykorzystaniem doświadczeń państw zachodnich. Dzisiaj, po 26 latach transformacji, widzimy realne skutki modernizacji gospodarczej, politycznej i społecznej. Jednakże rodzi się pytanie: czy okres transformacji ustrojowej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej można uznać za zakończony? Ocena stopnia rozwoju tej części kontynentu pozwala stwierdzić, iż wielu rzeczy udało się już dokonać – Wschód dogonił Zachód w wielu wymiarach. Jednak nie można nie dostrzegać również wielu problemów, z jakimi boryka się na co dzień ta część naszego kontynentu. Pomimo współdziałania w rozwoju politycznym Unii Europejskiej oraz wielu prób tworzenia spójnej europejskiej społeczności, wciąż istnieją rażące dysproporcje pomiędzy rozwiniętą Europą Zachodnią a europejskimi państwami postsocjalistycznymi. Europa Środkowa i Wschodnia jest obszarem charakteryzującym się wciąż dynamicznymi zmianami wywołanymi czynnikami endogennymi oraz czynnikami egzogennymi, tzn. skutkami działań Federacji Rosyjskiej odbudowującej swoją mocarstwową pozycję wobec jej europejskich i azjatyckich sąsiadów. Powoduje to napięcie w regionie, o czym najlepiej świadczą wydarzenia na Ukrainie. Aktualność tego tematu otwiera duże pole do badania i monitorowania dalszych zmian zachodzących w Europie Środkowej i Wschodniej.

Książka ta ma za zadanie objaśnić skomplikowane zjawiska związane z szeroko rozumianą transformacją systemową, która wciąż toczy się w Europie Środkowej i Wschodniej, jak również przybliżyć czytelnikowi wiedzę o wszelkich procesach, które się z nią wiążą. Autorami tej publikacji są naukowcy wywodzący się z polskich uczelni, jak również zagranicznych ośrodków naukowych. Termin „transformacja systemowa” pełni funkcję spoiwa, które łączy w całość poszczególne artykuły traktujące o sferze transformacji na różnych płaszczyznach – w zależności o zainteresowań naukowych autorów. Książka spaja wie-

lorakie wątki, które należą do takich dziedzin nauki jak politologia, filozofia, socjologia i wiele innych.

Publikacja podzielona jest na trzy bloki tematyczne, każdy omawia zagadnienia związane z transformacją systemową w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w charakterystyczny dla siebie sposób. Część pierwsza poświęcona jest filozoficznemu i teoretycznemu aspektom transformacji. Porusza tematy związane z istotą szeroko rozumianej polityki i sposobów jej uprawiania. Autorzy starają się również przedstawić teoretyczne tło sporów politycznych w kontekście prawicowości i lewicowości, opierając się na problematyce związanej z transformacją ustrojową.

Drugi blok tematyczny odnosi się do kwestii społecznych transformacji. Traktuje w głównej mierze o zmianach, jakie zachodziły i wciąż zachodzą wśród społeczeństw państw Europy Środkowej i Wschodniej podczas transformacji. Artykuły w nim zawarte dotyczą problematyki przemian społecznych, rzeczywistego stanu tych społeczeństw zarówno w przeszłości, jak i współcześnie, oraz wskazują perspektywy przyszłego rozwoju demokracji w omawianej części kontynentu. Trzecia część zawiera artykuły dotyczące przede wszystkim aspektów związanych z systemami politycznymi poszczególnych państw Europy Środkowej i Wschodniej. Analizowane są w niej wielorakie czynniki, które mają wpływ na rozwój i przemiany polityczne zachodzące podczas procesu transformacji systemowej w takich sferach, jak struktury rządzące różnych szczebli czy też sposób prowadzenia polityki przez poszczególne państwa.

Książkę otwiera artykuł Artura Cabana *Od homo sovieticus do homo oeconomicus – analiza genezy transformacji w ujęciu ks. Józefa Tischnera*. Autor dokonuje analizy poglądów ks. Józefa Tischnera, co do zgodności jego koncepcji na temat istnienia tzw. *homo sovieticus* i jego potencjalnego przeobrażenia w *homo oeconomicus*, który ma z kolei wpływ na obecny kształt polskiej transformacji i ukształtowania jej podczas trwania gospodarki liberalnej. Autorem drugiej publikacji, pt. *Wojny kulturowe jako główny wyznacznik rywalizacji politycznej w Polsce w latach 1991–2011*, jest Marek Tyrała, który postawił sobie za cel charakterystykę procesu rywalizacji politycznej w Polsce w ciągu ostatnich 20 lat. Proces rywalizacji został przez niego przedstawiony poprzez analizę zjawiska wojen o charakterze kulturowym. Kolejny artykuł, zatytułowany *Profil ideologiczny skrajnej prawicy na podstawie wybranych aspektów programu Ruchu na Rzecz Lepszych Węgier*, to tekst autorstwa Macieja Guzego. Autor poszukuje odpowiedzi na fundamentalne pytanie: czym są obecne na scenie politycznej ruchy polityczne, często określane mianem „skrajnej” prawicy. Stara się również poddać próbie słuszność pojęcia „skrajności” w dyskursie politycznym, jak również przyjrzeć się próbom umiejscawiania omawianych ruchów politycznych na osi prawica – lewica. Czwarty artykuł, autorstwa Renaty Kunert-Milcarz, nosi tytuł *Perspektywy młodych demokracji. Wybrane badania porównawcze nad demokratyzacją*. Autorka zauważa, że demokracja oferuje duże możliwości i po-

tencjał, jednak nie gwarantuje sukcesu bez podjęcia wysiłków zmierzających do jej konsolidacji. Zwraca przy tym uwagę, iż wielu młodym demokracjom postkomunistycznym wciąż brakuje względnej stabilizacji. Dlatego też podejmuje tematykę czynników, które stoją na drodze do jej ustanowienia, opierając się w swych dociekaniach m.in. na badaniach porównawczych takich instytucji jak np. Freedom House. W artykule pt. *Etos lewicowych beneficjentów transformacji* Tomasz Czakon przeprowadza analizę publikacji zatytułowanej *Projekt dla Polski – perspektywa lewicowa*. Autor odnosi się do zaprezentowanej w niej wersji lewicowego etosu w kontekście transformacji systemowej.

Druga część książki, poświęcona społecznym aspektom transformacji, zaczyna się tekstem Piotra Czakona pt. *Wpływ transformacji na przemiany struktury społecznej w Polsce*. Autor opisał strukturę społeczną u schyłku Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zwracając przy tym uwagę na kilka aspektów: liczebność kategorii społeczno-zawodowych, poziom wynagrodzenia, prestiż zawodowy oraz nierówności społeczne. W zasadniczej części artykułu przeanalizowano zmiany w strukturze społecznej, które zostały zainicjowane przez transformację. Z kolei Marek Margoński w swym tekście *Wpływ transformacji ustrojowej na obronę cywilną w Polsce* obrał za cel zbadanie stopnia przygotowania obrony cywilnej do wypełniania jej ustawowych zadań w zakresie ochrony ludności w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze militarnym i niemilitarnym, jak również zbadanie wpływu jaki wywarła transformacja ustrojowa na obronę cywilną w Polsce. Kolejny artykuł, autorstwa Piotr Lechowicza, pt. *Tranzycja demokratyczna w Europie Środkowej i Wschodniej. Proces przekształceń społeczno-politycznych w świetle założeń teorii rewolucji – szkoły socjologii historycznej* analizuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej na przełomie 1989 i 1990 r. Autor skupia się na doświadczeniach krajów znajdujących się od 1945 r. w radzieckiej strefie wpływów geopolitycznych. W dalszej części książki, w tekście *Aktywność wyborcza i upelnomocnienie kobiet jako wskaźniki demokracji lokalnej* Marek Barański porusza temat aktywności politycznej kobiet. Następnie Zbigniew H. Noskowski w artykule *Lewicowi reformatorzy czasu przełomu* skupia się na opisie i analizie ruchu reformatorskiego w PZPR mającego znaczący wpływ na proces transformacji w Polsce. Kolejnym artykułem jest *Rola kapitału ludzkiego w rozwoju innowacji i klastrów* autorstwa Sylwii Łodarskiej, która skoncentrowała się na rozwoju kapitału społecznego w odniesieniu do funkcjonowania i rozwoju klastrów. Dokonała również próby ukazania wzajemnych relacji pomiędzy rozwojem klastra i myśli innowacyjnej a wpływem kapitału społecznego na te procesy.

W części trzeciej publikacji, dotyczącej sfery politycznej i państwowej, pierwszym artykułem jest tekst Justyny Ołędzkiej pt. *Transformacja modelu przywództwa państwowego w Federacji Rosyjskiej*. Artykuł porusza problematykę pozycji prezydenta Federacji Rosyjskiej po przyjęciu przez nią w 1991 r. nowych regulacji prawnych, które rozpoczęły proces budowania łańcucha legitymizacyjnego

jednoosobowego przywództwa państwowego. W dalszej części książki Marianna Zięba opisuje proces rozwoju regionalnego Śląska w tekście pt. *Polityka rozwoju regionalnego Samorządu Województwa Śląskiego*. Artykuł Natalii Rudakiewicz *Reforma samorządowa na Ukrainie w kontekście eurointegracji: doświadczenie Polski w relacjach władzy centralnej z samorządem terytorialnym* dotyczy rozwoju ukraińskiego samorządu w czasie transformacji systemowej i jej dalszych losów w obliczu możliwości integracji z Unią Europejską. Kolejnym artykułem jest tekst zatytułowany *The Results of Early Parliamentary Elections of 2014 and the Prospects of Further Democratization of Ukrainian Political System* autorstwa Oleksiego Kolesnykova z Ukrainy, który podjął się analizy wyborów parlamentarnych na Ukrainie w 2014 r. i ich wpływu na proces demokratyzacji tego kraju. Sebastian Kubas z kolei zaprezentował podstawowe wyznaczniki polityki zagranicznej Węgier w perspektywie ostatniego ćwierćwiecza w odniesieniu do regionu Europy Środkowej i Wschodniej (*Kształtowanie się polityki zagranicznej Węgier w regionie Europy Środkowej: od 1989 do 2014 r. Wybrane aspekty*). W tekście pt. *Proces transformacji w Rumunii* autorka Izabela Rudnik skupiła się na takich aspektach jak system ustrojowy, pozycja ustrojowa instytucji politycznych. Artykułu dopełnia rys historyczny Rumunii.

Wszystkie zamieszczone tu artykuły służą przybliżeniu czytelnikowi znaczenia doświadczeń transformacji systemowej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Dzięki komplementarnemu wykorzystaniu wiedzy wszystkich autorów wywodzących się z różnych ośrodków akademickich i mających różnorodne zainteresowania naukowe można zaryzykować stwierdzenie, iż pozycja ta przedstawia omawianą tematykę w sposób z jednej strony spójny, a z drugiej możliwie szeroki i interdyscyplinarny.

Maciej Guzy

Redaktor
Justyna Mroczkowska

Projektant okładki
Tomasz Gut

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Marzena Marczyk

Łamanie
Alicja Załęcka

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-691-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-692-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 19,0. Ark. wyd. 24,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 34 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek